

Van Eyck Een optische revolutie

Van 1 februari tot en met 30 april 2020 vindt in het Museum voor Schone Kunsten Gent (MSK) de tentoonstelling *Van Eyck. Een optische revolutie* plaats. Wereldwijd zijn er slechts een twintigtal schilderijen en tekeningen van Jan van Eyck (ca. 1390-1441) bewaard. Meer dan de helft daarvan zal in het MSK te zien zijn, samen met werken uit zijn atelier, kopieën van verdwenen werken van de meester en meer dan 100 andere topstukken. De ‘optische revolutie’ die Van Eyck 600 jaar geleden teweegbracht, blijft tot op vandaag fascineren. Nooit eerder kwam de kunstliefhebber zo dicht bij het meesterschap van Jan van Eyck in wat de grootste tentoonstelling is die ooit aan dit genie werd gewijd.

Acht panelen van het Lam Gods in één tentoonstelling

De kern van de tentoonstelling is samengesteld uit de acht panelen van het gesloten *Lam Gods* (1432) van Hubert en Jan van Eyck. Tussen 2012 en 2016 werden deze panelen in het MSK gerestaureerd door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK). De uitzonderlijke resultaten van de restauratie, waarbij na het verwijderen van oude vernislagen en overschilderde partijen het oorspronkelijk meesterwerk tevoorschijn kwam, zorgden voor een nieuwe ‘kijk’ op Van Eyck. De restauratie inspireerde het MSK dan ook om deze prestigieuze tentoonstelling te maken.

Enmalig en hoogst uitzonderlijk worden de acht gerestaureerde panelen van het gesloten altaarstuk, samen met de voorstellingen van *Adam* en *Eva* die nog niet gerestaureerd zijn, als afzonderlijke schilderijen buiten de Sint-Baafskathedraal van Gent getoond. Ze worden bovendien tentoongesteld op ooghoogte, zodat de prachtige kleuren, de schitterende details en de haast tastbare stofweergave door iedereen van dichtbij kunnen bewonderd worden. Dit wordt de eerste én laatste maal dat de bezoeker zo dicht bij de hand van de meester zal kunnen komen. Het MSK is de Kathedrale Kerkfabriek Sint-Baafs bijzonder dankbaar voor deze generositeit.

“Met 13 van de 23 wereldwijd gekende werken van Van Eyck is de tentoonstelling de eyecatcher en tevens het startshot van het stadsbrede festival OMG! Van Eyck was here, waarin de stad Gent het hele jaar 2020 door in het teken staat van zijn belangrijkste meester.” – Sami Souguir, Schepen van Cultuur, Stadsontwikkeling en Ruimtelijke Planning

“Met de tentoonstelling “Van Eyck. Een optische revolutie” als locomotief trekken we het jaar OMG! Van Eyck was here op gang. Tijdens dit jaar spelen we de unieke troeven van Gent uit in een divers, innovatief en rebels programma. Voor toerist én Gentenaar. Dat is het toeristisch beleid van de toekomst. Dit jaar wordt Gent een echte Van Eyck-stad en iedereen is uitgenodigd!” – Bram Van Braeckvelt, Schepen van Personeel, Werk en Sociale Economie, Openbare Netheid en Toerisme

Het parcours in een notendop

De tentoonstelling, die zich uitstrekt over 13 museumzalen, opent met een schets van de luxueuze en ambulante Bourgondische hofhouding in de Lage Landen. In de inleidende zalen komt Van Eyck naar voor als kamerheer en hofschilder van de Bourgondische hertog Filips de Goede (1396-1467) en als belangrijke speler in het stedelijk netwerk. Die wisselwerking tussen het hof en bloeiende steden als Gent en Brugge, met hun artisanale milieus en circuit van mobiele vaklieden, creëerde het ideale klimaat waarin Van Eycks revolutie kon plaatsvinden. Inleidend worden tevens zijn mythische status en de beoordeling van zijn werk van de zestiende tot de negentiende eeuw geduid.

Na deze contextualisering van de 15de-eeuwse leefwereld en het ontstaan van Van Eycks werk, duikt de bezoeker in de rijkdom en het meesterlijke detail van zijn optische revolutie. In een ronduit indrukwekkend ensemble van ruim 140 paneelschilderijen, miniaturen, tekeningen en beeldhouwwerken treedt Van Eyck zelf op de voorgrond. De buitenluiken van het *Lam Gods* leiden de bezoeker doorheen de tentoonstelling en zijn de ankerpunten voor verschillende thema's, zoals 'Zondeval en Verlossing', 'De ruimte', 'Moeder en Kind', 'Heiligen in een landschap', 'Het goddelijk portret', 'Het woord van God', 'Architectuur', 'Het geschilderde beeld' en 'Het individu', met Van Eycks befaamde portretten van tijdgenoten.

Het parcours neemt de bezoeker mee van panoramische vergezichten naar gesloten contemplatieve ruimtes, het evoceert de wisselwerking tussen het materiële en het spirituele, zoomt in van de macro- naar de microkosmos en evolueert van de laatmiddeleeuwse gemeenschap naar het individu.

Van Eycks optische revolutie in drie facetten

Wandelend van zaal naar zaal wordt duidelijk dat Jan van Eyck meer was dan 'een schilder': hij was een geleerd kunstenaar. Hij was tot op zekere hoogte onderlegd in de letteren en signeerde als een van de eerste kunstenaars zijn werk, wat getuigt van een groot zelfbewustzijn. Maar hij bezat ook heel wat kennis die hem in staat stelde om een optische revolutie te ontketenen.

Die revolutie zien we op drie vlakken: zijn olieverftechniek, zijn observatie van de wereld en zijn schildering van optische lichtverschijnselen.

Eigenlijk was olieverf vóór Van Eyck een onpraktisch medium, tot er zogenaamde siccatieven aan toegevoegd werden die de droogtijd inkortten en de olieverf makkelijker manipuleerbaar maakten. Dat is precies wat Jan van Eyck deed, en die ingreep kreeg een zodanig mythische weerklank dat de Toscaan Giorgio Vasari hem in 1550 onomwonden de uitvinding van de olieverfschilderkunst toedichtte. De mythe van het genie Van Eyck was daarmee geboren. Pas laat in de achttiende eeuw werd die mythe ontkracht, dankzij de ontdekking van een afschrift van een twaalfde-eeuws manuscript.

Het tweede facet van zijn optische revolutie is Van Eycks nauwgezette observatie van de wereld. De moeite die hij zich getrooste om het kleinste detail minutieus en bijna tastbaar weer te geven, was nooit eerder gezien en blijft tot vandaag verbluffen. Bij die observatie was een diepgewortelde interesse voor het schilderen van het licht cruciaal. Personen, gebruiksvoorwerpen of interieurs krijgen bij Van Eyck een driedimensionale vorm door het licht dat op hen schijnt, of net door de afwezigheid van licht in de schaduwpartijen.

Tenslotte ging hij nog een stap verder in zijn reeds geniale lichtregie. De hypothese luidt dat de schilder zich niet enkel op de directe waarneming en de schildering van de wereld baseerde, maar dat hij ook beschikte over kennis van de werking van het licht – het derde facet van zijn optische revolutie. Constante belichting was in een kunstenaarsatelier in die tijd onmogelijk, omdat een schilder afhankelijk was van zonlicht of kaarslicht.

Bij de minste verandering van de lichtcondities veranderen ook de optische karakteristieken. En dat is precies wat Van Eyck deed: de werkelijke lichtinval schilderen in de Vijd-kapel (Sint-Baafskathedraal, Gent), de plaats waar het *Lam Gods* na voltooiing werd opgesteld. Zo lijkt het alsof de buitenluiken daadwerkelijk beschenen zijn door het licht dat in de kapel van rechts binnenvalt, en dit met een coherentie en een accuratesse die, in een tijd zonder artificiële belichting, bijzonder natuurgetrouw is.

Hoe legde Jan van Eyck dit aan boord? Het volstond dat hij kennis nam van de principes van lichtinval, slagschaduwen en complexere lichtverschijnselen zoals reflecties en vervormingen. Van Eyck beschikte met andere woorden wellicht over een gerationaliseerde methode en kennis over hoe licht zich in de werkelijkheid gedraagt.

Italiaanse tijdgenoten

Om Jan van Eycks optische revolutie in een breder perspectief te plaatsen worden zijn werken in de tentoonstelling samengebracht met uitzonderlijke bruiklenen van Italiaanse tijdgenoten als Fra Angelico, Paolo Uccello, Pisanello, Masaccio en Benozzo Gozzoli. In tegenstelling tot Van Eyck, die met olieverf schilderde, werkten de Italianen met ei-tempera. Terwijl Van Eyck zijn vernieuwingen doorvoerde, experimenteerden de Italiaanse schilders op hun beurt met de ruimte en introduceerden de mathematische perspectief. Deze ontwikkelingen veroorzaakten schilderkunstige revoluties aan beide zijden van de Alpen en hadden een grote impact op de laatmiddeleeuwse notie van het beeld. Het is hoogst uitzonderlijk dat de werken van de kunstenaars uit Noord en Zuid naast elkaar tentoongesteld en bewonderd kunnen worden.

Restauraties

Naast de indrukwekkende reeks werken die voor het eerst (en ook voor het laatst) samen te zien zijn, hebben sommige musea van de gelegenheid gebruikgemaakt om conservatie- en/of restauratiebehandelingen uit te voeren op de werken die ze ter beschikking stellen van het MSK. Het resultaat is dat het publiek in het Gentse museum de primeur krijgt om, naast de gerestaureerde buitenluiken van het *Lam Gods*, verschillende andere meesterwerken voor het eerst in hun oorspronkelijke toestand te zien. Drie werken van Van Eyck kregen een behandeling: 'Portret van een man' ('Leal Souvenir' of 'Tymotheos') uit de National Gallery in Londen, 'Portret van Baudouin de Lannoy' uit de Gemäldegalerie in Berlijn en het 'Turijs-Milanees Getijdenboek' uit het Museo Civico d'Arte Antica/Palazzo Madama in Turijn, waarin de enige twee bewaard gebleven miniaturen van de hand van de meester bewaard worden.

De tentoonstelling: een hefboomproject

Deze prestigieuze tentoonstelling kadert in het impulsprogramma rond de 'Vlaamse Meesters' van Toerisme Vlaanderen, dat het project ervan ruim betoelaagd. De Stad Gent van haar kant spaarde kosten noch moeite om het museumgebouw op infrastructureel en organisatorisch klaar te maken voor de organisatie van deze prestigieuze tentoonstelling.

De hoofdparters voor dit project zijn tevens de Kathedrale Kerkfabriek Sint-Baafs, de Vlaamse Overheid, het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, de Universiteit Gent, het Henri Pirenne Instituut, en het Vlaams onderzoekscentrum voor de kunst in de Bourgondische Nederlanden.

De tentoonstelling vormt meteen ook het startschot van het stadsbrede festival OMG! Van Eyck was here, waarin de stad Gent het hele jaar 2020 door in het teken staat van zijn belangrijkste meester.

Overzicht van de werken door Van Eyck en atelier

‘Van Eyck. Een optische revolutie’ zal de volgende werken tonen van Jan van Eyck:

- Jan en Hubert van Eyck, *Aanbidding van het Lam Gods*, 1432 (buitenluiken van het gesloten altaarstuk)
Sint-Baafskathedraal, Gent
 - De aartsengel Gabriël en de profeet Zacharia
 - Stadsgezicht en de Sibille van Eritrea, met op de versozijde Adam
 - Interieur en de Sibille van Cumae, met op de versozijde Eva
 - De profeet Micha en de Maagd van de Annunciatie
 - Joos Vijd
 - Johannes de Doper
 - Johannes de Evangelist
 - Elisabeth Borluut
- Jan van Eyck, *Madonna bij de fontein*, 1439
Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, Antwerpen
- Jan van Eyck, *Portret van Baudouin de Lannoy*, ca. 1435
Gemäldegalerie der Staatliche Museen zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz, Berlijn
- Jan van Eyck, *Annunciatie diptiek*, ca. 1435
Museo Nacional Thyssen-Bornemisza, Madrid
- Jan van Eyck, *Portret van een man met blauwe kaproen*, ca. 1428–1430
Muzeul National Brukenthal, Sibiu (Roemenië)
- Jan van Eyck, *Heilige Barbara*, 1437
Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, Antwerpen
- Jan van Eyck, *Annunciatie*, ca. 1430-1435
Andrew W. Mellon Collection, National Gallery of Art, Washington DC
- Jan van Eyck, *Getijdenboek van Turijn-Milaan*, ca. 1420-1440
Palazzo Madama, Turijn
- Jan van Eyck, *Heilige Franciscus ontvangt de stigmata*, 1440
Philadelphia Museum of Art, John G. Johnson Collection, 1917
- Jan van Eyck, *Portret van een man (Léal souvenir of Tymotheos)*, 1432
The National Gallery, Londen
- Jan van Eyck, *Portret van Jan de Leeuw*, 1436
Kunsthistorisches Museum Wenen, Gemäldegalerie
- Jan van Eyck, *Portret van Margareta van Eyck*, 1439 (tot 09.03.2020)
Musea Brugge – Groeningemuseum, Brugge
- Jan van Eyck, *Heilige Franciscus ontvangt de stigmata*, ca. 1435–40
Galleria Sabauda, Turijn

De tentoonstelling toont deze werken van Jan van Eyck en zijn atelier:

- Jan van Eyck en atelier, *Madonna bij de fontein*, ca. 1440
Privéverzameling
- Jan van Eyck en atelier, *De Kruisiging*, ca. 1430
Gemäldegalerie der Staatliche Museen zu Berlin - Preussischer Kulturbesitz, Berlin
- Jan van Eyck en atelier, *De Kruisiging*, ca. 1445
Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam
- Jan van Eyck (atelier), *De drie Maria's bij het graf*, ca. 1440
Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam
- Jan van Eyck (atelier), *Heilige Hieronymus*, ca. 1442
Detroit Institute of Art
- Jan van Eyck (atelier), *De Kruisiging*, ca. 1445
Galleria Giorgio Franchetti alla Ca' d'Oro, Venezia
- Jan van Eyck (atelier), *De twaalf apostelen*, ca. 1445
Grafische Sammlung Albertina, Wien
- Jan van Eyck (atelier), *Diptiek met Johannes de Doper en Maria met Kind*, ca. 1440
Musée du Louvre, Parijs
- Jan van Eyck (atelier), *Portret van een man met kaproen*, vijftiende eeuw
Musée du Louvre, Département des Arts Graphiques, Paris

Publicaties

Het tentoonstellingsboek *Van Eyck. Een optische revolutie* plaatst de tentoonstelling inhoudelijk in een breder kader. Aan de hand van negentien essayistische bijdrages door nationale en internationale experts worden Van Eycks wereld, oeuvre, invloed en receptie verhelderend besproken en geanalyseerd. Het boek opent met een historisch gedeelte, met daarin o.a. een stand van zaken van het Van Eyck-onderzoek, een biografische schets en analyses van de tijd waarin hij leefde en werkte. Het hart van het boek wordt gevormd door essays die zijn revolutionaire kunst belichten. Een bijkomende focus is de dialoog van Van Eycks werk met andere disciplines zoals beeldhouwkunst, miniatuurkunst en edelsmeedwerk. Ten slotte wordt aandacht besteed aan kunstenaars uit andere Europese landen en hoe zij zich verhielden tot Van Eycks optische revolutie.

Uitgever: Hannibal/ Kannibaal
504 pp./ 370 beelden
Taalédities: Nederlands, Engels, Duits
Prijs: 64,5 euro

Naast het lijvige Van Eyck-boek maakte het MSK een handige gids die het verhaal van Van Eycks optische revolutie vertelt. Deze is te koop in de museumshop voor 15 euro.

Info en contact

- 'Van Eyck. Een optische revolutie', 01.02.2020-30.04.2020
- Museum voor Schone Kunsten Gent, F. Scribedreef 1, 9000 Gent
- Info en tickets: www.vaneyck2020.be
- Wetenschappelijk comité: Till-Holger Borchert (Directeur Musea Brugge), Prof. dr. Jan Dumolyn (UGent) en Prof. dr. Maximiliaan Martens (UGent)
- Johan De Smet, projectleider, e-mail johan.desmet@stad.gent
- Soetkin Bruneel, pers en communicatie MSK, tel. 09 323 67 16 / 0476 60 08 96 e-mail soetkin.bruneel@stad.gent
- Karen Rodts, communicatie MSK, tel. 09 323 67 80 / 0474 82 80 39 e-mail karen.rodts@stad.gent
- Peggy Hobbels, events, trade partnerships en sponsoring, tel. 09 323 67 80, e-mail peggy.hobbels@stad.gent
- Voor praktische vragen omtrent het tentoonstellingsbezoek kan je terecht op 09 210 10 32 of info@vaneyckexpo.be

Download het volledige persdossier, de persafbeeldingen en zaalzichten via <http://bit.ly/press-Van-Eyck>

Samenwerking

Deze tentoonstelling is mogelijk door de nauwe samenwerking met de Vlaamse Gemeenschap – Departement Cultuur, Jeugd & Media, de Stad Gent, Toerisme Vlaanderen, de Kerkfabriek Sint-Baafskathedraal, de Vakgroep Kunstwetenschappen UGent, het Henri Pirenne Instituut voor Middeleeuwse Studies van de UGent, het Vlaams Onderzoekscentrum voor de Kunst in de Bourgondische Nederlanden, en het Koninklijk Instituut voor het Kunstenpatrimonium (KIK-IRPA).

Complementair aan de tentoonstelling in het MSK is vanaf 12 maart in het Brugse Groeningemuseum de tentoonstelling "Jan van Eyck in Brugge" te zien (tot 12 juli 2020). Deze wat intiemere expositie focust op de schilder in zijn stad en gaat verdiepend in op de ontstaansgeschiedenis van Van Eycks meesterwerk "Madonna van Kannunik Joris van der Paele" en andere van zijn panelen in Brugs bezit.

